

DEN SVENSKA SKOLAN
I FINLAND

Av rektor Tor Therman

F inlands skolväsen kännetecknas av en höggradig centralisation. Den högsta administrativa myndigheten, den statliga skolstyrelsen, utövar en i alla väsentliga detaljer av skolverksamheten ingripande kontroll. Såväl folkskolan som läroverken styras av detta ämbetsverk, vars övervakningsskyldighet berör skötseln av skolornas ekonomi, besättandet av lärartjänster, uppgörandet av läroplan och läsordningar, valet av läroböcker, undervisningsmetoder m. m. Ej ens de privata läroverken åtnjuta nämnvärt större frihet än vad skolstyrelsen finner det lämpligt att medge — såvida de önska komma i åtnjutande av statsunderstöd och rättighet att utfärda dimissions- och andra betyg av officiell giltighet.

Under sådana förhållanden är det självfallet av största betydelse, att den makt skolstyrelsen besitter för de svenska skolornas vidkommande närmast utövas av en särskild svenskspråkig avdelning. Under åren närmast efter frihetskriget önskade man på svenskt håll erhålla en egen, självständig skolstyrelse, jämställd med den finska och allenarådande som den svenska skolans statliga överhet. Men så långt ville man icke gå på finskt håll, och svenskarna fingo nöja sig med en egen avdelning vid sidan av skolstyrelsens tvenne finska avdelningar: folkundervisnings- och läroverksavdelningen.

Båda dessa sidor av den svenska skolverksamheten subordnera under den svenska avdelningen med dess fyra skolråd (motsvarande Sveriges undervisningsråd): ett för folkskolan, två för läroverken och ett lagfaret skolråd.

Ända till år 1928 intog den svenska avdelningen en rätt självständig ställning i förhållande till skolstyrelsen som helhet. Men nämnda år celebrerade regeringen Gustav Adolfsdagen den 6 november med att utfärda en förordning, som överflyttade presidiet vid avdelningens plena från dess egen avdelningschef till skolstyrelsens finska "överdirektör", som verkets generaldirektör då kallades. Detta innebar ett kännbart intrång på den svenska avdelningens redan tidigare rätt kringskurna självständighet.

Verkningarna härav ha dock hittills varit långt mindre skadliga än man kunnat befara, emedan över- eller generaldirektörsposten handhafs av vidsynta män, som genom sin delaktighet i avdelningens beslut snarast förlänat dessa en större tyngd och auktoritet. Den nämnda förordningen av år 1928 motiverades närmast med behovet att undvika faran för bristande konformitet mellan de olika avdelningarnas åtgärder på skolväsendets område och innebar — åtminstone principiellt — ytterligare en vinning för centralisationen. Men även därförinnan hade de svenska skolorna haft att arbeta i enlighet med de allmänna riktlinjer, som gälla för hela landets skolväsen, och som i hög grad kringskära den enskilda skolans frihet.

För läroverkens del accentueras centralisationen ytterligare genom den för hela landet enhetliga studentexa-

men, anordnad av en studentexamensnämnd, som består av representanter för Helsingfors universitet och skolstyrelsen. Då denna examen förutsätter blott ett fåtal olika linjer — vilka icke kunna avvika synnerligen mycket från varandra — och då examensnämndens bedömning av de skriftliga proven väger ojämförligt mycket tyngre än lärarnas bedömning av studentkandidaterna, medför systemet ett ofrånkomligt tvång för alla skolor att söka medhinna exakt samma kurser i alla de ämnen, som beröras av studentexamen. Detta gäller självfallet lika mycket de finska skolorna som de svenska. Den enda olikhet mellan examensuppgifterna, som är betingad av skolornas undervisningsspråk, möter oss i sammanhang med provet i det andra inhemska språket. Medan de finska skolornas elever endast behöva utföra en enkel översättning från svenska till sitt modersmål, måste de svenska abiturienterna både översätta en (svårare) finsk text till svenska och en (lättare) svensk text till finska. Denna skärpning av de svenska abiturienternas examen motiveras därmed, att en god kunskap i finska språket framstår som ett synnerligen väsentligt villkor för de ungas framtidsmöjligheter på ett flertal olika banor i Finland. En förutsättning för att detta mål skall kunna nås är självfallet att timantalet i det andra inhemska språket är något rikligare tillmätt på de svenska skolornas läroplan än på de finskas. Detta åter har kunnat nås genom att i de svenska skolorna något färre veckotimmar anslagits för de främmande språken än i de finska. Men då de elever, som ha svenska till modersmål, ha mindre svårt att lära sig främmande språk än de finska barnen, vilkas modersmål icke har

frändskap med något av de stora kulturspråken, ha kursfordringarna i dessa språk icke därför behövt göras lättare för de svenska skolorna än för de finska.

Några fler olikheter av betydelse mellan svenska och finska skolor i fråga om läroplan och ställning inom undervisningsväsendets allmänna organisation finnas icke att omtala. Vid en jämförelse med Sveriges skolor framträder i detta sammanhang en väsentlig olikhet: den tunga belastning av läroschemat, som förekomsten av tvenne inhemska språk måste utgöra. Då ett rätt stort antal timmar anslås åt det andra inhemska språket, måste i stället andra ämnen nöja sig med ett mindre timantal. På finskt håll har även den tanken framförts, att problemet kunde lösas genom att stryka undervisningen i det andra inhemska språket som obligatoriskt ämne från läroplanen, men på svenskt håll betraktas en sådan utväg som omöjlig. Man kan inte förutsätta, att elever, vilkas hemspråk är svenska, utan grundlig skolundervisning i finska skola kunna lära sig behärska detta svåra språk tillräckligt väl för att kunna hävda sig och ta sig fram på olika banor i ett land, där 90 % av befolkningen har finska som modersmål.

Även i fråga om lärarutbildningen företer Finlands skolväsen en högre grad av centralisation än Sveriges. Visserligen kan den för lärarkompetens behövligen akademiska graden förvärfvas såväl vid de två högskolorna i Åbo — Turun suomalainen yliopisto och Åbo akademi — som vid Helsingfors universitet, men den mer praktiska pedagogiska skolningen gives blott vid de tre s. k. normallyceerna i Helsingfors. För utbildningen av de svenska skolornas lärare svarar det enda svenska normal-

lyceet; något i stil med Sveriges över hela riket spridda provårsläroverk har man icke i Finland. Svenska Normallyceum intar sålunda en avgjord ledarställning bland landets svenskspråkiga läroverk. Här får den blivande läraren under tvenne terminers auskultering stifta bekantskap med sitt ämnes metodik. Men då han icke som aktiv medarbetare är inlemmad i skolsamhället, och då vistelsen vid normallyceet är så kortvarig, torde det inflytande denna skola kan utöva på andan och arbetet i de övriga skolorna dock vara av rätt begränsad betydelse. Överhuvud faller det sig icke lätt att ange någon speciell, för den finlandssvenska skolan som helhet kännetecknande anda, utom den självfallna: att med aktning och kärlek för det svenska modersmålet hävda svensk odling i Finland.

Den strama centralisationen håller i stort sett även de s. k. privata läroverken i sitt grepp. Dock åtnjuta dessa en något större frihet än statsläroverken. Ehuru något fler till antalet än statsläroverken, besökas de av icke fullt 50 % av samtliga svenska läroverkselever. Ända hittills har det varit möjligt för de privata läroverkens direktionser att tillämpa en viss frihet från hänsynen till endast formell kompetens och "pappersmeriter" vid besättandet av lärartjänster, men denna frihet betraktas med oblidiga ögon av vissa, för närvarande inflytelserika kretsar. Så länge den består har den emellertid gjort det möjligt för de privata läroverken att hävda en anda av företagsamhet och experimentlust, som säkerligen varit välgörande för hela landets i många avseenden utpräglat konservativa skolväsen. Några data må belysa detta sakförhållande.

En av banbrytarna för en från latinherraväldet frigjord modernare skoltyp var ett svenskt privatläroverk, "Nya svenska läroverket", grundat år 1882. Finlands första samskola, det 1883 grundade "Läroverket för gossar och flickor", var likaså ett privat svenskt företag. Som en orädd företrädare för nyare pedagogiska riktningar ha även senare privata svenska läroverk gjort banbrytande insatser, hela landets skolväsen till fromma. Den extremaste s. k. "nyskole"-riktningen företrädes av den år 1928 grundade "Tölö svenska samskola", som före kriget uppsöktes av intresserade pedagoger från när och fjärran. Den har kunnat glädja sig åt en större förståelse från myndigheternas sida än den besläktade "Olofskolan" i Stockholm; den påtalade centralisationen har i detta fall icke visat sig oförenlig med en viss frisinthet.

Men om än privata svenska läroverk i vissa fall verkat som föregångsskolor och experimentskolor, framstår Finlands svenska skola än mer som bärare av gammal tradition inom landets skolväsen. Detta beror dock kanske mer på historiska förhållanden än på att det svenska kynnet i och för sig är mera traditionsbundet än det finska. Men det första läroverket i landet med finska som undervisningsspråk grundades först år 1858 — och det finns svenska skolor, som kunna ange sin ålder i sekler. Borgå lyceum är t. ex. en direkt fortsättning på det gamla gymnasiet, tillkommet då Viborgs gymnasium efter Nystadsfreden 1721 måste flyttas väster ut. Dess traditioner gå sålunda tillbaka till medeltiden, ty gymnasiet i Viborg utgjorde en påbyggnad till den från 1400-talet härstammande Trivialskolan. Även andra svenska läroverk företräda en obruten tradition

sedan den svenska tiden. Som uppbärare av kontinuiteten i landets kulturliv ha de haft en icke ringa uppgift att fylla. Om än en viss dragning till konservatism sålunda faller sig rätt naturlig för Finlands svenska skolväsen — bl. a. har man på svenskt håll visat sig långt mindre intresserad än på finskt för det i våra dagar aktuella strävandet att göra folkskolan till allmän botten-skola — har denna konservatism likväl icke uteslutit en djärv nydaningshåg och redobogenhet att i praktiken omsätta nya idéer på undervisningens och uppfostrans område.

De flesta av de 40 svenska läroverk, som för närvarande arbeta i Finland, äro belägna inom det svenska bosättningsområdet eller i städer med nära anslutning till detta. Undantag från denna regel äro de privata läroverken i Tammerfors, Björneborg och Uleåborg, vilkas existens motiveras av det jämförelsevis rikliga inslaget av svenskar i de därstädes verksamma industriella företagens tekniska och merkantila personal. Före vinterkriget verkade ett svenskspråkigt statslyceum i Viborg. Några svenska elevinternat mottaga elever från inlands brukssamhällen, där talrika svenskar ha sin utkomst. Om offerviljan hos dessa "ensamma svenskar" vittnar det faktum, att tvenne av de nämnda läroverken — Björneborgs och Uleåborgs svenska samskolor — upprätthållas utan bistånd av statsmedel, medan de privata läroverken annars basera mer än 50 % av sin budget på statsunderstöden.

I än högre grad än läroverken äro de svenska folkskolorna koncentrerade till de svenska kustbygderna. Till antalet mer än ett halvt tusental tillgodose de de breda

lagrens skolbehov. I de städer, som ha någon nämnvärd svensk befolkning, arbeta över 30 svenska folkskolor med sammanlagt omkring 200 klasser. Ett fåtal svenska folkskolor äro verksamma inom de smärre svenska språköar, som finnas på några håll i de finska bygderna.

Sedan läropliktslagen år 1921 trädde i kraft, har antalet folkskolor kraftigt ökats i Finland. Denna ökning — på fem år fyrdubblades antalet skolor i landet — berörde främst de finska skolorna; i de svenska bygderna var behovet av skolor redan tidigare så väl tillgodosett, att läropliktslagens fordringar kunde uppfyllas med en rätt måttlig ökning av antalet skolor.

Det har icke kunnat undvikas, att slitningar mellan de två språkgrupperna ofta uppstått i tvåspråkiga kommuner just i sammanhang med tillämpningen av läropliktslagen. Där majoriteten inom kommunen — och således även inom dess beslutande och verkställande organ — är finskspråkig, har ofta en utpräglad motvilja mot att upprätta skolor för den svenska minoriteten gjort sig gällande; liknande missförhållanden ha för övrigt också påtalats från finskt håll i kommuner med svensk majoritet. Ömsesidigt har man sålunda beskyllt varandra för underlåtenhet att uppfylla skyldigheterna mot minoriteten i fråga om att upprätta behöfliga skolor. Ett visst uppseende har framkallats av finsksinnade myndigheters försök att avhålla barn från finsk- eller tvåspråkiga hem från att besöka svenska skolor och sålunda inkräkta på föräldrarnas rätt att själva välja skola för sina barn. Och då icke undervisning i något annat språk än modersmålet upptages på

folkskolans läroplan, händer det, att finska föräldrar, som önska att deras barn skola lära sig svenska, placera dem i svensk skola. Ännu vanligare är kanske motsvarande företeelse på svenskt håll, då föräldrarna räkna med att barnens framtidsmöjligheter avsevärt förbättras, om de lära sig väl behärska det finska språket.

Frågan om att införa undervisning i finska i de svenska folkskolorna har varit uppe till dryftning vid olika tillfällen. Men tills vidare har man stannat vid att införa detta ämne endast i städernas fortsättningsklasser, där elever, som genomgått den sexåriga folkskolan, fullborda sin läroplikt. Mot finskans införande i folkskolan tala flera synpunkter. På lärarhåll framhålles, att folkskolans läroplan redan är så starkt belastad, att en ytterligare belastning med ett så svårt läroämne som ett för eleverna mer eller mindre främmande språk skulle äventyra hela undervisningens resultat. Vården om modersmålet kräver redan ett synnerligen stort utrymme, då det gäller att inlära högsspråket i kamp med olika dialekter. Redan nu äro de uppnådda resultaten i fråga om elevernas förmåga att skriva korrekt svenska rätt blygsamma; skulle dessutom undervisning i finska införas, kanske på bekostnad av det för svenskan anslagna timantalet, skulle det vara svårt att nå ens en mycket anspråkslös standard. Vidare kan det sägas, att åtminstone den svenska landsbygdens ungdomar ha ett tämligen litet behov av att kunna finska, ty de flesta komma dock att även som vuxna kvarstanna i hemtrakten. Och då landsbygdens fortsättningsklasser icke arbeta som dagskolor, utan blott under ett par aftontimmar, kan man inte tänka sig att i dessa klasser få

rum för en finsk undervisning av sådan omfattning, att något resultat av värde kunde uppnås. Slutligen kan det betvivlas, att de svenska folkskollärarna i gemen själva besitta sådana insikter i finska språket, att de kunde meddela någon effektiv undervisning däri, om än finska språket upptages på seminariernas schema. I städerna har man däremot tillgång till facklärare, ofta med akademisk utbildning, och då fortsättningsklasserna här arbeta som fullständiga dagskolor, har man kunnat uppnå positiva resultat med undervisningen i finska.

De svenska folkskolornas behov av lärare tillgodoses av trenne seminarier: småskolläraryrkesseminariet i Vasa och seminarierna i Ekenäs och Nykarleby. Dessutom äro folkskolans lärare i tillfälle att komplettera sin utbildning vid de fortsättningskurser, som pläga föranstaltas vid Helsingfors universitet och Åbo akademi.

Folkhögskolor efter danskt mönster upprättades i Finland omkring 1890. De tre första tillkommo på svenskt initiativ för att tillgodose den mognare svenska bygdeungdomens bildningsbehov, och snart följdes exemplet även på finskt håll. För närvarande verka i landet inemot 60 folkhögskolor, av vilka icke mindre än 15 äro svenska. Dessa äro dock jämförelsevis små, med i medeltal 30 å 35 elever var, medan de relativt få finska skolorna — i likhet med de danska förebilderna — ofta äro mycket stora. I städerna motsvaras folkhögskolorna i viss mån av arbetarinstituten, vilka dock endast arbeta som afton-skolor, och där huvudvikten snarare är lagd vid olika specialkurser än vid den allmänbildande undervisningsverksamheten. Arbetarinstitutet kan därför aldrig spela samma roll för sina alumner som folkhögskolan. Under

Den svenska skolan i Finland

de sex månader en kurs varar, utgör denna både hem och skola för eleverna, som här motta för livet bestående, karaktärsdanande intryck.

En nyskapelse av färskt datum är den svenska "Medborgarhögskolan" i Helsingfors, som första gången öppnade sina portar hösten 1943. Om resultaten av dess verksamhet är det ännu för tidigt att yttra sig. Dess huvudsyfte — att höja den medborgerliga bildningen och samhällsdugligheten — har dock sin givna betydelse i ett så genomdemokratiskt samhälle som det finländska. Att denna läroinrättning fåtts till stånd mitt under brinnande krig utgör ett vittnesbörd i sitt slag om det finlandssvenska kulturlivets livaktighet.

Utan förhävelse kunna vi beteckna den svenska skolan i Finland som en värdefull tillgång för hela landets bildningsliv. Den förenar på ett lyckligt sätt en förnäm tradition med vaken vilja att uppta och självständigt utveckla nya idéer. Som företrädare för svensk odling i Nordens östra gränsmark utgör den ett starkt stöd för nordisk frihetsanda i ett land, där dennas bärkraft utsatts för mer påfrestande prövningar än kanske på något annat håll. Med stolthet hävdar den därför sin plats bland de härdar, där Nordens anda smides.